

„Az emigráció tett íróvá” Beszélgetés Csenger Levente íróval

– *Egy kolozsvári fellépésen, ahol Ferdinandy Györggyel szerepeltél, azt mondtad, hogy téged az emigráció tett íróvá. Kifejtenéd ezt?*

– Váratlanul szakadtam el a szülőföldemtől, csak anyámat készültem itt, Budapesten meglátogatni tizennégy évesen, és végül vele maradtam. Elég nagy törést okozott bennem, hogy nem búcsúzhattam el senkitől. Kikíváncoztak belőlem a lezáratlan történetek.

– *2003-ban jelent meg az első köteted, a Zsirnák való, és ebben már kész írói fegyverzetben léptél az olvasók elé: kezdettől fogva tömörség, szikárság, nyersség, ítéletmentesség és dokumentarista csupaszság jellemzi az írásaidat. Hogyan alakult ki a prózanyelved?*

– Nem tudom, hogy van-e egyáltalán kész írói fegyverzet. Nyilván van egy alapkészlet, amit az ember hoz magával. Az én kezdeti nyelvi sokszínűségemet, a székely nyelvjárást meghatározta az a közeg, amiben felnőttem. Amikor Magyarországra kerültem, hiányzott ez a nyelv. Így akartam ösztönösen megtartani, hogy ezen a nyelven írtam. Nagyon szerettem Tamásit, sok könyvét el is olvastam, és úgy akartam írni, mint ő – de írás közben rájöttem, hogy én nem vagyok Tamási Áron. Öntudatlanul ugyanolyan címmel is írtam novellát, mint ő. Valószínűleg olvastam is ezt az írását, de aztán elfelejtettem, és ugyanazt

a címet adtam neki. Ez volt a *Harmat és vér*.

Ez a nyelv aztán alakult. Ha hazamegyek a nagyanyámhoz, úgy kezd hozzám beszélni, „hogyan ez a pesti gyerek is értse”, tehát próbál egyszerűsíteni, pedig nem kéne, mert egyrészt értem, másrészt szeretem hallgatni, de ma már ő is ugyanazt a televíziót nézi, mint mindenki, tehát a nyelv azóta óriási változáson ment keresztül ott is. Van, hogy délután ötkor kiürül a falu, mert ott is sorozatot néznek éppen; mindenki tévézik, és nem szabad megzavarni ezt az idillt.

Később Bodor Ádám volt rám nagy hatással, sőt, van a mai napig, de a magyar prózában úgy vagyunk vele, mint az oroszok Gogollal, hogy ma Bodor Ádám köpönyegéből bújjik ki sok kortárs prózairó, mert olyan hatása van az írásainak, hogy nem nagyon lehet megkerülni. Egy időben próbáltam úgy írni, mint ő, és rájöttem, hogy nem vagyok Bodor Ádám sem. Aztán formálódtam, csiszolódtam, és minél több novellát olvastam és írtam, úgy értettem meg, hogy abban nem lehet fölösleg, azt ki kell húzni belőle, és akkor marad valami jó tömény szöveg.

– *Akár Erdélyben, akár Magyarországon játszódó történeteket írsz, a testi-lelki nyomort, a hagyomány, a közösség, az ember széthullását ábrázolod. Mi tart téged ennek a világnak a közelében?*

– Amikor elkezdtem hazajárni, drámái változásokat láttam. Azok közül az emberek közül, akiket a nyolcvanas években ismertem, és jó egzisztenciával rendelkeztek, családosak voltak, '90 után sokan megroppantak; vagy azért, mert Magyarországra költöztek, vagy mert ott maradtak, vagy az alkohol vagy a munkanélküliség tette tönkre őket stb. Ennek a folyamatát nem követhettem, mert Magyarországon éltem, de amikor hazamentem, mindig láttam a változásokat, amelyek olyan erővel hatottak rám, hogy meg kellett írnom. Ma már a székelyföldi vendégmunkás nem ide jön, hanem Németországba, Angliába megy. Az egész földgolyó vonul valahonnan valahová, keresi a helyét, délről északra, keletről nyugatra. Amit én kicsiben megéltem, megírtam, az nagyban is működik. Ferdinandy Györggyel azért vagyunk jó barátságban, mert ő totalitásban írta meg az emigrációt. Tizenkétezer kilométerre élt a hazájától Puerto Ricóban, és ott írta meg a pendlítő emigráns létet az '56-os indulástól egészen a mai napig. Ez az életérzés, hogy elveszíteni otthon, hazát, elkezdni valahol máshol az életet, ugyanaz, mint az én esetemben, függetlenül attól, hogy honnan hová kerülés.

– *A válogatott köteted címadó novellája (Egyszer majd el kell*

Az interjú annak a beszélgetésnek szerkesztett változata, amely az idén megjelent *Egyszer majd el kell mondani* című, válogatott kötet bemutatóján hangzott el 2015. november 6-án este az óbudai Esernyősből.

mondani) szerint egy élet terhe nem feltétlenül szűnik meg a halállal. Miért kell elmondani a következő nemzedéknek, hogy mi történt a nagymamával?

– Mert rá fognak kérdezni. Egy darabig lehet a gyereket etetni, hogy a nagymama fent van az angyalok között, onnan vigyáz ránk, de ez egy kegyes hazugság, főképpen pedig teher, amit az ember hordozgat, miközben jobb esetben azon töpreng, hogyan is kellene jól megoldani, és mindennek milyen hatása lesz. Valamit hozunk magunkkal, valamit továbbadunk, és a rosszat jó volna nem továbbadni, de ez a legtöbbször elkerülhetetlen. Az a drámai ebben, hogy sokszor nem tehetsz róla: kaptál valamit, és viszed; vagy le tudod rakni, vagy nem, vagy továbbadod, vagy nem, és ezek nagy kérdések, amikre irodalmi szövegekkel rá lehet kérdezni.

– Van ennek a parancsszerű novella- és kötetcímnnek egy mélyebb értelme is, ami már inkább rád vonatkozik: mintha az egész írói működésedre utalna, hiszen a pusztulásba tartó sorsok krónikása vagy.

– Nem adtam volna ezt a címet a válogatott kötetemnek, ha a spanyolra lefordított novella címe nem hangzik olyan jól. A spanyol címe, amit Ferdinandy György és a felesége, Maria Teresa Reyes, illetve az argentin Sebastian Patroff Santos fordított, így hangzik: *Un dia habra che contarlo*. Olyan szép a zeneisége, hogy a magyar eredetije is megtetszett: *Egyszer majd el kell mondani* – mert magyarul annyira nem üt ez a mondat szerintem. Ha ez nem történik meg odavissza, nem ez lenne a kötet címe.

Ezek a történetek foglalkoztatnak. Nem is én választom őket.

Jön valami, amit nem tudok elengedni, és akkor meg kell írnom. Nagyon szívesen írnék valami vídámát, de ha novellába kezdek, valamiért mindig ehhez a témához kanyarodom vissza. Úgy látszik, erre vagyok érzékeny. Ezt az időszakot már megírtam, és szeretném lezárni. Jelenleg az érdekel, hogy mi következik. Ez nem jelenti azt, hogy ezekről a problémákról nem fogok többet írni, de most inkább az előrenézés foglalkoztat.

– Négy novellásköteted jelent meg eddig, ez az ötödik. Egy válogatáskötet, méghozzá te magad válogattad: csaknem harminc novellát olvashatunk benne. Egy válogatáskötet szerkesztése egyúttal összeállítás is.

– A kötetet prózai okokból állítottam össze, mert harmincnégy évesen az ember nem állít össze még válogatást. Viszonylag keveset írok, évente két-három novellát. Az előző köteteim elfogytak, és Oláh János, a Magyar Napló igazgatója azt javasolta, hogy adjuk ki egyben a négyet. Én meg felvettem, hogy rostáljuk meg egy kicsit. Vannak olyan történetek, amelyek nekem fontosak, de a válogatás koncepciójába nem illeszkednek, ilyen a *London* vagy a *Varázsló*, de ezért is jó, hogy van az embernek felesége, akinek odaadhatja az írásait, aki nála tárgyilagosabban képes ítélni. Azért került huszonkilenc történet a kötetbe, és nem harminc, mert a világ nem kerek.

– A *Zsírnek valóból* csak két novellát emeltél be a válogatásba, holott fontos és jó írások vannak még benne a nyolcvanas évek Romániájáról. Miért voltál az első kötetteddel ilyen szigorú?

– Mert megtörte volna a válogatás lendületét. Belesüppedt volna a nyolcvanas évekbe. Úgy lett jó, hogy a nyolcvanas években játszódó történetekkel kezdődik, amikor sorba álltunk a zsírnek valóért, aztán a forradalom idején játszódó novellák következnek, de a rendszerváltozás utáni évek eseményei a hangsúlyosabbak. Szerintem a legjobb két novellát vettem ki a *Zsírnek valóból*.

– A novelláid visszatérő témája még az állandó idegenségérzet, az örök hazátlanság, a vándorlás, mintha sosem ott volnál éppen, ahol lenned kellene. Ma is kísért még ez az érzés?

– Vagy nekem egy drágalátos nagymamám, aki nyolcvanhárom éves, és ő nagyon jól látja ezt a világot, és sokszor egy mondatban meg tudja fogalmazni, amit én oldalakon keresztül írok. Ez a mondat pedig így szól: „Elmentél-e itthonról, többet sohase vagy otthon.” Ha egyszer kiszakadtál egy közegből, ami a tiéd volt, soha többé nem érzed már otthon magad sehol, minden csak szükségmegoldás. Az ember nyilván él valahol, meg családot alapít, dolgozik, de mindig ott munkál benne, hogy valójában hová tartozik, mihez kötődik. Sokszor, mialatt a Nagy-körúton sétálok, képzeletben ott, az erdőn, Nyúládban vagyok, és ezt nem tudom befolyásolni. Nyilván vannak, akik könnyebben szakadnak el a szülőföldjüktől, de én nehezen engedem el az életem régi színhelyeit.

– El kell engedni egyáltalán őket?

– Ha a pszichológust kérdezed, akkor igen; ha az író, akkor nem. Mert ezek kincsek, és íróként mindig jó visszanyúlni hozzájuk.

Bíró Gergely